

Fremtidens natur

i Vejle Kommune

Danmarks
Naturfredningsforening

Danmarks Naturfredningsforening er Danmarks største grønne forening. Den er stiftet i 1911 og har i dag afdelinger i alle landets kommuner. Vejle-afdelingen består af lokalkomiteerne i Vejle-Børkop, Egtved-Give og Jelling-Grejs.

På landsplan har foreningen 140.000 medlemmer, hvoraf omkring 2000 er aktive og bruger en del af deres fritid på at arbejde for foreningens formål.

Foreningens overordnede og langsigtede mål er, at Danmark bliver et bæredygtigt samfund med et smukt og varieret landskab, en rig og mangfoldig natur og et rent og sundt miljø.

Vi arbejder for befolkningens mulighed for gode naturoplevelser og med emner som naturbeskyttelse, miljøbeskyttelse, planlægning, adgang til naturen, lovgivning og oplysning.

Vores fokus er især på den danske natur og mulighederne for at opleve den. Men mere brede miljøemner er også inden for vores arbejdsområde, ligesom vi har et internationalt engagement især gennem EU og knyttet til Danmarks nærområder, Østersøen og Nordsøen.

I arbejdet med den danske natur søger Danmarks Naturfredningsforening at sikre, at tabet af den biologiske mangfoldighed standser. Derfor beskæftiger foreningen sig også med landbrugets og skovbrugets produktionsvilkår, der har afgørende indflydelse på det åbne landskab.

Du har brug for naturen. Og den har brug for dig!

Danmarks Naturfredningsforening
Tlf. 39 17 40 00
dn@dn.dk
www.dn.dk

Forsidebilleder, startende fra øverste venstre hjørne mod højre:

Foto: Westy Esbensen
Rød glente
Vejle Kommune rummer omkring 20% af den danske ynglebestand af glenter.

Foto: Peer Høgsberg
Taks
I Munkebjergskovene vokser, som det eneste sted i Danmark, en naturlig bestand af taks.

Foto: Westy Esbensen
Grejs Ådal
Turen går ad stier gennem Jelling Skov og over Grejs Ådal.

Foto: Vagn Kjeldsen
Vejle Ådal
Turen går op ad ådalens skrænter ved Haraldskær.

Foto: Westy Esbensen
Randbøl Hede
I den vestlige del af Vejle Kommune har istidens smeltevand dannet hedesletter. Her finder vi heder og nåletræsplantager.

Foto: Westy Esbensen
Udsigt over Vejle Ådal
I den østlige del af Vejle Kommune har istidens smeltevand dannet tunneldale. Her finder vi søer, enge og overdrev og fine løvskove bl.a. langs Vejle Fjord.

© Udgivet af Danmarks Naturfredningsforening · Tlf. 39 17 40 00 · dn@dn.dk · www.dn.dk
Tekst: Lokalkomiteerne i Vejle
Støttet med tilskud fra tips- og lottomidler til friluftslivet.

Indhold

	Side
Fremtidens natur i Vejle Kommune	4
Naturen i Vejle Kommune	5
Landskaber og naturtyper	
Naturperler i Vejle Kommune	
Rigere natur i Vejle Kommune	20
Adgang til naturen	25
Leksikon	26
Litteratur	27
Kort med natur og Danmarks Naturfredningsforenings forslag til naturnetværk. Bilag 1	

Foto: Westy Esbensen

Naturen må gerne berøres – forsigtigt.

Fremtidens natur i Vejle Kommune

Tillykke til alle borgere med den nye kommune.

Vi vil gerne præsentere jer for Danmarks Naturfredningsforenings vision for naturen i Vejle Kommune – til glæde for natur og mennesker.

Og tillykke til byrådet. I får nu hovedansvaret for natur- og miljøindsatsen. Vi glæder os til samarbejdet med jer.

Masser af dejlig natur – også i fremtiden

Der er masser af dejlig natur i Vejle Kommune. De fleste borgere bor tæt på store naturoplevelser i de østjyske landskaber med Vejle Fjord og kystskovene, Grejsdalen og de store ådale, Vejle Ådal og Grejs Ådal. I den vestlige dele af kommunen er der midt- og vestjyske landskaber med søer, overdrev og heder. Men naturen er under pres.

Mange naturområder får tilført større mængder næringsstoffer, end de kan tåle, og enge, heder og overdrev gror til, fordi de ikke bliver afgræsset.

For at dyr og planter kan spredes mellem naturområderne, er det vigtigt, at grønne korridorer skaber sammenhæng mellem de større naturområder og de små skove, søer og moser, som ligger inde midt i landbrugslandet. Vejanlæg fungerer tit som spærringer mellem naturområderne, også selv om der laves faunapassager.

Selve Vejle er en relativt stor by, præget af byudvikling og øget trafik, og de grønne områder er kommet under større og større pres. Byudviklingen bør ikke ske for tæt på naturområderne. I stedet for at lægge nyt byggeri ud i naturen, kan

der skabes attraktive boliger ved at skabe ny natur tæt på boligerne.

Det er også vigtigt at sikre de rekreative oplevelser. Alle mennesker får det bedre af at færdes i naturen. Mange steder i kommunen kan adgangen til naturen forbedres ved at anlægge stier.

Der er behov for en stor og fortsat indsats, både med at pleje og genoprette naturen og med at gøre det muligt for kommunens borgere, store som små, at få store naturoplevelser.

Fremtidens natur i Danmark og i Vejle Kommune

Danmarks Naturfredningsforening udgav i 2004 bogen *Fremtidens natur i Danmark*, der viser, hvor Danmark internationalt og nationalt har ansvar for at skabe bedre forhold for naturen. I bogen beskrives de vigtigste naturområder, og der gives forslag til ca. 100 større naturgenopretningsprojekter og 14 nationalparker. Derudover er der som noget helt nyt i bogens kortmateriale angivet et grønt naturnetværk, som binder naturområderne sammen og gør dem større og dermed mere robuste.

I Danmarks Naturfredningsforenings Vejleafdeling ønsker vi at

give et bud på, hvad der kan gøres lokalt for at værne om vores naturværdier og for at forbedre naturtilstanden rundt omkring i kommunen.

Vi vil derfor i dette hefte kortlægge og beskrive den værdifulde natur og give forslag til, hvor og hvordan vi kan få bedre og mere sammenhængende natur i Vejle Kommune.

Naturen i Vejle Kommune

Landskab og naturtyper

Landskabet i Vejle Kommune er præget af kontraster. I den vestlige del har vi den sandede hedeslette skabt af istidens strømmende smeltevand – her finder vi Randbøl Hede og plantagerne, bl.a. ved Frederikshåb. Langs en nord-sydgående linje, som omtrent går gennem Randbøl og Give, afløses det flade landskab af morænebakkerne i kommunens østlige del. Her stoppede isen under sidste istid. Israndlinjen er præget af randmorænebakker, der er skåret igennem af smeltevandsdalene. I nord finder vi egekrattene med Gudenåens udspring og Rørbæk Sø – og i syd det dramatiske dalsystem – fx omkring Runkenbjerg – hvor Vejle Å og Egtved Å mødes. Den lerede moræne i kommunens østlige del er frugtbar landbrugsjord, men også grundlaget for fine løvskove som kystskovene omkring Vejle Fjord. Allererøstligst i kommunen møder vi den særprægede natur omkring Rands Fjord.

Og som en vest-østgående akse gennem denne landskabsmosaik strækker sig Vejle Ådal fra Engesholm Sø til fjorden. Allerede i den daværende Fredningsstyrelses oversigt: *Danmarks større nationale naturområder fra 1984* blev ådalen med dens sidedale prioriteret højt som et af landets mest storslåede tunneldalslandskaber.

Naturtyper i Vejle kommune

Det danske landskab er en mosaik af bebyggelse, veje og andre anlæg, landbrugsarealer og naturområder. Man taler om et kulturlandskab, fordi det er et resultat af menneskenes aktivitet fra bondestenalderen til i dag – også stort set alle naturområderne er udviklet som følge af vores påvirkning. Kun ganske få steder – fx ved kystkliner eller i vanskeligt tilgængeligt kuperet terræn – kan vi antage, at der findes spor af uberørt natur.

Naturområderne kan deles op i

karakteristiske naturtyper med hver deres særlige miljø og deraf følgende plante- og dyreliv. Vejle Kommune har eksempler på så godt som alle naturtyper, bl.a. som følge af, at dens areal strækker sig fra den østjyske fjordkyst over israndlinjen til hedesletten mod vest.

Lysåbne naturtyper

Lysåbne naturtyper er enge, moser, heder og overdrev. De er i vid udstrækning betinget af landbrugsdrift, især af græsning. Holdes vegetationen ikke nede, vil de hurtigt gro til med krat og skov. Oprindeligt er sådanne områder præget af en meget artsrig plantevækst, der især på heder og overdrev kan klare sig

lodsejere, der råder over sådanne områder, har pligt til at bekæmpe opvækst af buske og træer med mindst 5 års mellemrum.

Ferske enge er lavtliggende fugtige områder langs et vandløb. Hvis vandløbet ikke er reguleret, oversvømmes de i vinter- og forårsmånederne. De er præget af græsser og mange forskellige blomsterplanter, bl.a. orkideer, ligesom de er vigtige ynglesteder for mange fuglearter.

Hvis engene ikke drives med høstet eller græsning, springer de i krat. I løbet af de seneste 100 år er Danmarks engarealer reduceret med omkr. 80 %, især gennem afvanding og opdyrkning.

Vejle kommune har mange engare-

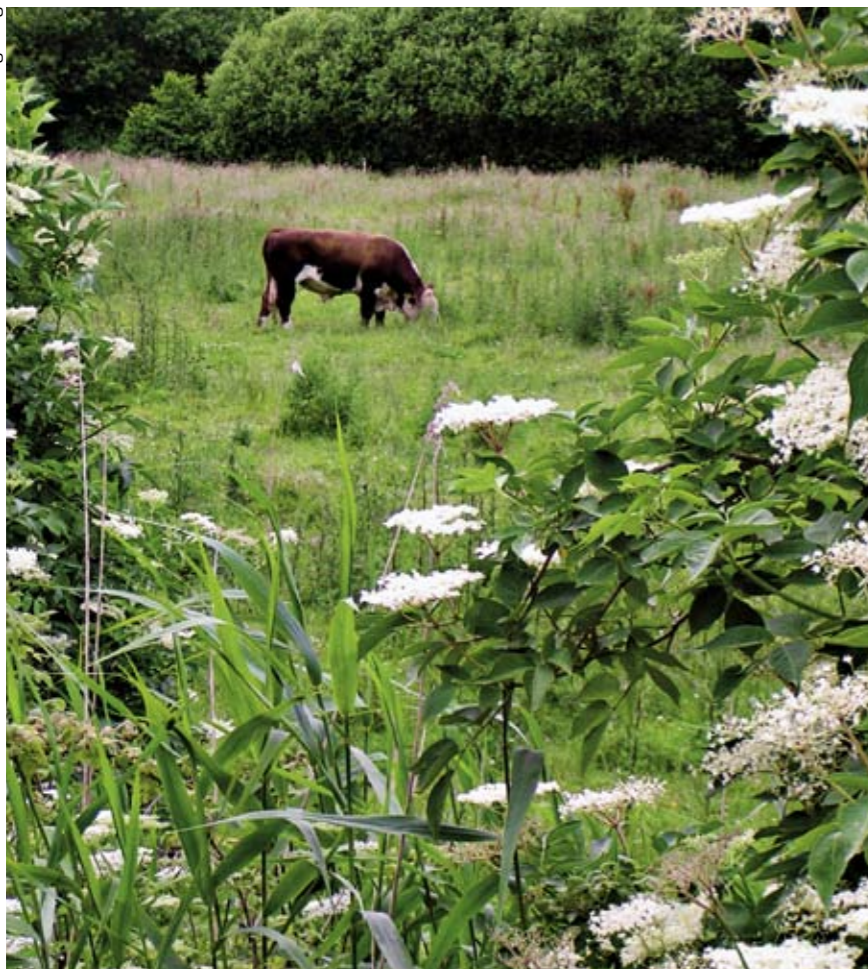
På grund af gødsning, afvanding og tilgroning af engene er engblommen gået meget tilbage de sidste årtier, men endnu findes de hist og her i ådalenes enge.

aler, fx langs Vejle Å-systemet. Et væld af insekter og andre dyr følger planterne.

Netop derfor er der stor opmærksomhed på den lysåbne natur i dag, hvor landbruget ikke har det store behov for grænsingsarealer, og hvor tilførsel af næringsstoffer ændrer plantevæksten markant. Lysåbne naturområder med arealer større end 2500 m² er beskyttet af lovgivningen, og landmænd og andre

Strandenge er flade arealer tæt på kysterne, som tidvis overskyldes med havvand. De er derfor salttolerante planter og dyr. Hvis de ikke afgræsses, gror de til med rørsump og krat. Strandenge er vigtige raste- og ynglesteder for vandfugle.

I Vejle Kommune findes kun mindre strandengsarealer langs fjorden, især på sydkysten.

Afgræsset eng ved Ravning i Vejle Ådal.

Moser finder vi i permanent fugtige lavninger, hvor der også dannes tørv.

Højmosen får udelukkende tilført vand og næring fra nedbør - den bliver næringsfattig og sur, og kun få, specialiserede planter som sphagnum-mos og soldug kan klare sig her.

Lavmoser eller kær får vand og næring fra omgivelserne eller grundvandet. Afhængigt af beliggenheden bliver de mere eller mindre næringsholdige, og man taler traditionelt om fattigkær, overgangskær eller rigkær. De første er præget af planter som benbræk, kæruld og bukkeblad - i de sidste kan man finde flere orkidé-arter.

Mosearealerne har været i kraftig tilbagegang som følge af tørvegravning og afvanding.

Nikkemose øst for Engelsholm Sø er den eneste højmoser i Vejle Kommune. Fattigkær og ekstremfattigkær findes mange steder i den vestlige del af kommunen, og i ådalene kan man finde næringsrige kær.

Hedesø og fattigkær på Randbøl Hede.

Heden er en naturtype, der har udviklet sig gennem ældre tiders afbrænding af skov og krat på sandede, næringsfattige jorde og efterfølgende udpining gennem dyrkning og græsning.

Her vokser de karakteristiske

Bjerlev Hede.

hedeplanter som lyng, revling og tyttebær, og vi finder et specielt fugleliv og sjældne sommerfugle.

Lyngen er afhængig af regelmæssig afgræsning eller afbrænding, og de fleste steder trues heden af dominerende græsarter som følge af næringstilførsel, ligesom den vil

Overdrev er en form for tørre enge med en blanding af græsser, urter og spredte krat. Tidligere blev de ofte udnyttet til sommergræsning for landsbyfællesskabets kreaturer.

Overdrevene kan være meget artsrige med sjældne planter og insekter. Som regel findes de på næringsfattig bund på fx ådalsskrænter. Mange overdrev er ved at gro til, og derfor bliver mange af de karakteristiske planter og dyr, fx flere orkidé-arter, mere og mere sjældne.

De fleste overdrev i Vejle finder vi langs ådalene og flere søer, således ved Tågelund og Refsgårde, eller ved Dybdal nord for Rands Fjord.

Lav skorsoner på lille overdrev ved Sødover.

Sellerup Strand ved Vejle Fjord.

Kysten

Kyststrækninger er præget af havets påvirkninger med hensyn til dynamik og saltpåvirkning.

Det er her, vi nok finder den mest oprindelige natur i Danmark. Af landets i alt 7300 km kyststrækning er det dog kun en lille del, der hører til Vejle Kommune langs den indre del af Vejle Fjord.

Klitter er blæst sammen af fint flyvesand og hører til de mest ekstreme levesteder for dyr og planter. Hvidbjerg Klit ved Vejle Fjord er kommet frem ved erosion af en kvartssandsaflejring, der har udgjort en odde langs kysten i et hav i tertiærtiden for 22 mio. år siden. Den er altså ikke en rigtig klit - i modsætning til de meget yngre vestjyske klitter, som er dannet efter istiden. Også indlandsklitter som Rækkebjerg og klitterne i Frederikshåbs Plantage og på Randbøl Hede er blæst sammen af flyvesand i sen-glacial og nyere tid.

Hvidbjerg Klit ved Vejle Fjord.

Andre naturtyper

Skovene

For omkr. 8000 år siden var så godt som hele Danmark dækket med skov. I bondestenalderen indledtes rydningen, og især fra 1200-tallet og fremefter blev skovarealet kraftigt reduceret på grund af træhugst og husdyrenes adgang til skovene. Omkring 1800 dækkede skov kun et par procent af landets areal. Situationen medførte fredsskovforordningen af 1805, der stadig gælder. Den krævede, at skovarealet ikke måtte reduceres, og ansøede til nyplantning. I dag er godt 11-12 % af landet dækket med skov. Danmarks nationale skovprogram fra 2002 har som mål, at skovarealet skal fordobles, og at natur og biologisk mangfoldighed i driften af skovene samtidig fremmes.

I Vejle Kommune er skovarealet ca. 16.000 ha - hovedparten i Give- og Egtvedområdet. Vi møder mange forskellige skovtyper - fra den høj-

Skælrod er især knyttet til gammel naturskov.

stammede bøgeskov omkring Munkebjerg og Vejle over de midtjyske nåletræsplantager til egekrattene ved Tinnet. Adskillige steder langs kløftede dalskrænter kan man finde næsten uberørte, fugtige bland-skove, der har naturskovspræg, og som kan fremvise en utrolig rig flora og fauna.

Naturperler i Vejle Kommune

Rands Fjord inkl. Høl og Pind Enge (1)

Tallet i parentes henviser til kortbilaget Rands Fjord er en tidligere fjordarm, der i forrige århundrede blev afskåret fra Vejle Fjord med en dæmning og sluse i forbindelse med et mislykket afvandingsprojekt. Herved er Rands Fjord blevet en ferskvandssø. Fjorden har et stort opland. Den er blevet tilført store mængder næringsalte, bl.a. byspildevand med store fosformængder. Rands Fjord er på grund af tilledning af næringsalte fyldt med alger, der gør sigtedybden meget ringe. Tidligere var Rands Fjord domineret af massiv undervandsvegetation, især af forskellige arter af vandaks. Kun et lille område huser endnu vandaksbevoksninger, mens resten af fjordbunden er vegetationsløs på grund af dårlig sigtbarhed.

Den gamle munding af Rands Fjord ved Høl er stadig saltpåvirket. Der er små strandenge og en del strandrørsump.

Nord for mundingen ligger et fattigt eng- og moseområde, Pind Enge, som delvis afgræsses og delvis er under tilgroning med pilekrat.

Rands Fjord.

Langs kanalen mellem Rands Fjord og Høl ligger vidtstrakte rørskove. En del arealer er tidligere holdt dyrket ved hjælp af diger og pumper. I forbindelse med naturgenopretningsprojekter har man standset pumperne og lavet vådområder syd for kanalen i Fredericia Kommune.

Omkring Rands Fjord ligger meget kuperede områder. Især nordsiden er domineret af frodige løvskove med vældskrænter og overdrev imellem. Sydsiden er i højere grad stadig afgræsset, men stedvis ligger der ellesumpe og søer. På både nord- og sydsiden er der menneskeskabte søer som følge af tidligere kiselgurgravning. Rands Fjord med omgivelser er landskabsfredet. Rands Fjord er den østlige ende af den landskabeligt smukke tunneldal, Elbodalen.

Fjorden og dens omgivelser, i alt 700 ha, er tilstandsfredet for at sikre de store værdier af såvel landskabelig som videnskabelig art.

Fredningens formål er at give offentligheden adgang til området. Den indebærer også, at råstofgravningen ikke længere er tilladt.

Omkring Høl er 194 ha ligeledes fredet for at bevare tilstanden. Fredningen fra 1968 giver dog mulighed for fortsat landbrugsmæssig udnyttelse, bl.a. kan lavtliggende arealer afvandes. Derfor er der i 1992

sket en opstramning for en del af 1968-fredningens arealer, således at arealer i denne fredning ikke må afvandes, opdyrkes (på nær ét enkelt areal) eller jordbehandles.

Arealerne skal ligge i græs eller natur, idet fredningens formål er at sikre områdets biologiske værdier. I alt 69 ha er fredet, bl.a. standenge og strand ved Høll, som ikke var med i 1968-fredningen.

Rands Fjord er som nævnt omkranset af næringsrige arealer med trykvandspåvirkede enge og skove. Engene er voksested for flere sjældne og fredede planter som f.eks. tue-star, kødfarvet gøgeurt og majgøgeurt.

Overdrevene nord for Rands Fjord indeholder flere sjældne arter af svampeslægten vokshat.

Insektfaunaen er dårligt undersøgt, men i bøgeskovene ses i april ofte den sjældne, iøjnefaldende, dagflyvende natsværmer sømplet.

I skovene yngler af og til rød glente, korttået tråløber og lille flagspætte, mens der yngler rørhøg, pungmejse, skægmejse, grågås og flere af de mindre almindelige svømmeænder ved og i rørskoven. Nattergal er karakterfugl om foråret. Rørdrum træffes af og til, men yngler nok ikke. Derimod yngler isfugl ved Rands Fjord.

Hølls Minde.

Rands Fjord er vigtigt vinterkvarter for mange dykænder, sangsvane og lille skallesluger.

I træktiden ses meget ofte fiskeørn. Havørn ses oftere i de senere år. Skrænterne i kiselgurgravene er beboet af meget specialiserede arter af rovbiller. En meget sjælden snudebille-art knyttet til tuer af topstar er fundet ved Rands Fjord.

Munkebjerg Skovene med Ibæk og andre værdifulde skovvandløb (2)

Tallet i parentes henviser til kortbilaget

Munkebjerg Skovene er udprægede skræntskove, som står på stejle skrånninger ned mod Vejle Fjord-tunneldalen. Flere steder er skrånningerne så stejle, at de næsten får karakter af "bjergskove". Skrænterne gennemføres flere steder af dybe kløfter (Djævelkløften, Ibækkløften og Tornhagebækskløft m.fl.) Skovene har oprindeligt været rene løvskove, men der er efterhånden et ret stort indslag af indplantet nåletræ.

Jordbundsforholdene spænder fra stift ler til sand. Derfor er skovene en blanding af frugtbare muldbunds-skove og fattige morbundsskove. Mange steder er der skovvæld, hvor askesumpe er opstået. Det betyder,

På skrænterne i Munkebjergskovene vokser kristtorn og stor frytle.

Fuglelivet er dårligt undersøgt. Der er en god bestand af huldue. Sortspætten findes i området. Ravn har været i området i mange år.

Vandløbene i Munkebjergskovene er meget fine, renvandede bjergbække, hvor der er opgang af mange ørreder. Især Ibækken, hvor der er opgang af vildbestande af havørred, er et særdeles værdifuldt vandløb. Ibækken og andre af skovbækkene har fine bestande af vandinsekter.

I gammel skov langs Ibækken er der fundet en meget varieret billefauna. Der findes også en lille bestand af hasselmusen og en bestand af den sjældne bregne strudsvinge.

Munkebjergskovene er et EF-habitatområde.

Skovene omkring Vejle (3)

Tallet i parentes henviser til kortbilaget

De fleste forbinder Vejle med skov og fjord – og denne natur, der er integreret i byen, er også en del af vejlenens egen identitet. De bynære skove er kommunale – en stor del af dem har været ejet af byen siden middelalderen, og i næsten 100 år er de blevet drevet med en kombination af forstligt og rekreativt formål. En undersøgelse viser, at de årligt har 1,5 mio. besøgstimer.

Tættest på byen ligger Nørreskoven og Sønderskoven. Begge er præget af stejle skrænter og dybe kløfter dannet af isafsmeltning og senere regnvand. Desuden

findes flere dødshuller i skovene, således på Søndermarken Store og Lille Helvedeshul, der i bunden har sphagnummoser med bl.a. tranebær og kæruld.

Hovedparten af de to skove er dækket af løvtræer med et stort indslag af bøg. Især i Nørreskoven ser vi det karakteristiske billede af høje, gamle bøgetræer, der nogle steder indrammer blinket fra fjorden.

I skovene findes mange steder en rig flora på den frugtbare, fugtige muldbund. Andre partier især under bøgetræerne er mere artsfattige. Stor frytles og dunet steffensurt er karakterarter, som findes hyppigere i Vejles skove end andre steder i landet. Om foråret træffer vi liden lærkespore, gul anemone, skælrod og ægbladet fliglæbe sammen med de øvrige forårsbebudere.

I de gamle træer lever hulrugende fugle som ugler, huldue, spætter og træløbere. Skrænterne i skovene leverer gode boligbetingelser for en bestand af grævling, der hører til Danmarks tætteste. Desuden finder vi en stor bestand af rådyr, som ofte lukrerer på haverne langs skovranden.

Danmarks Naturfredningsforening anbefaler, at skovens status som ekstensivt drevne lystskove fastholdes på grund af deres store rekreative betydning for byens befolkning.

Mange steder betyder de stejle skrænter, at trævæksten er vanskeligt tilgængelig, og her bør skovene få præg af urørt skov til gavn for artsdiversiteten. Som en plads for friluftsliv og på grund af skrænternes udfordringer benyttes skovene også hyppigt af mountain bikere, undertiden i konflikt med

Gul anemone.

de besøgende, som foretrækker en stilfærdig vandretur. Danmarks Naturfredningsforening anbefaler, at aktivsporten tildeles bestemte afdelinger af skovene, så de forskellige brugsmønstre holdes adskilt.

Højen Bæk (4)

Tallet i parentes henviser til kortbilaget

Højen Bæk udspringer i Mejsling Kær. I den nedre del mellem Ny Højen og Vejle Ådal løber den i et meget kuperet område i en markant, smal smeltevandsdal omgivet af fugtig eng og skov. Her er den præget af et stort fald, der er medvirkende til, at bækken er et af de hurtigstløbende og reneste vandløb i Danmark, nærmest som en iltrig, kølig bjergbæk.

Det gør Højen Bæk til levested for en utrolig rig fauna, således at over halvdelen af landets slørvingearter lever her sammen med døgnfluer, vårflyer, kvægmyg og andre rentvandsarter.

Vi finder også som det eneste sted i Danmark døgnfluen Rhithrogena germanica – den skal man normalt til kolde, sydeuropæiske bjergvandløb for at se, og man regner med, at den i bækken har overlevet som en såkaldt relikv sidens perioden efter istiden.

Især dette dyreliv er begrundelsen for, at Højen Bæk og det omgivende dalstrøg er blevet fredet på strækningen fra Kolding Landevej syd for Vejle og opstrøms næsten til Ny Højen. Af samme grund er det udpeget som habitatområde.

Men også omgivelserne er spændende. Skovene på dalskråningen er meget varierede, muldrige og fugtige på grund af kildevæld. Især Hjulbæk Skov har en urskovsagtig karakter nærmest bækken, hvor bl.a. padderokken skavgræs vokser mellem flader med kildekalk.

I skovene findes andre sjældne arter, fx bregnerne bjergmangeløv og strudsvinge.

Også engene er fyldt med vældområder, som er vigtige for vandinsekternes livscyklus, ligesom man her kan finde maj-gøgeurt. Op ad nogle af dalskråningerne afløses de af overdrev.

Højen Bæk byder på et rigt fugleliv

med fx isfugl, bjergvipstjert og ynglende vandstær. Musvåger og rødglente svæver over dalen.

Højen renseanlæg har tidligere udledt rensede spildevand til bækken, men det føres nu i rør til Vejle. Derimod kan vandløbet trues af landbrugsudledninger opstrøms eller udledninger fra flere forsinkel-sesbassiner langs Søndermarken.

Det er vigtigt, at engarealerne holdes afgræssede. – Ligeledes at Vejle Kommune fortsætter med at lade får afgræsse de kommunale overdrevsarealer.

Den nederste del af den fredede Højen Bæk til Hjulbæk Skov kan følges ad stier langs bækken, derefter bliver dalen for fugtig og nærmest utilgængelig. Den udgør således her et af de få områder, hvor planter og dyr kan leve så godt som fri for menneskelig forstyrrelse – en tilstand, som Danmarks Naturfredningsforening ønsker fastholdt.

Foto: Vagn Kjeldsen

Højen Bæk.

Vejle Ådal

Vejle Ådal er et stort sammenhængende landskab, som ligger omkring Vejle Å. Ådalen forbinder de vestjyske heder med det østjyske fjordlandskab og Kattegat.

Vejle Å udspringer i Engelsholm Sø og løber mod syd i en erosionsdal, der efter istidens afslutning opstod umiddelbart øst for hovedopholds-linien. En del af dalforløbet, Hjortedalen, er netop blevet underlagt en landskabsfredning.

Ved Tørskind drejer åens løb mod øst-nordøst, idet den nu løber i en tunneldal, dannet i en dal, der allerede eksisterede før sidste istid, og som kan følges ud gennem Vejle Fjord til Kattegat.

Vejle Ådal har flere større sidedale med vandløb. De vigtigste er Egtved Ådal, Ballehule, Fandens Dal, Vork Bakker og Højen Bæk. Desuden findes en række mindre, men naturmæssigt værdifulde vandløb.

Ådalen har været beboet siden istiden, hvilket ses af de mange efterladte flintredskaber fra ældre stenalder. Desuden findes der flere steder spor af vadesteder i form af dæmninger på tværs af ådalen. Det første større "trafikkanlæg" er en træbro mellem Vork og Ravning fra slutningen af 900-tallet. Selve ådalen er blevet reguleret gennem de sidste par århundreder med etablering af engvandingsanlæg og udretning af selve åløbet. Det største engvandingsanlæg blev lavet af hedeselskabet i 1873 i engene mellem Tørskind og Vingsted. Formålet var at få bedre græsafgrøder til hø. Senere blev hø som foder afløst af roer, og i løbet af 1900-tallet blev de fleste enge drænet og mange blev lagt under plov, selv om man vidste at det kun ville gå, indtil mosejorden sank sammen. Da det skete, måtte dyrkningen ophøre, og mange enge groede til, fordi kvægholdet samtidig blev mindre. Vejle Ådal fremtræder derfor mange steder med skov og krat i dalbunden, som er blevet mere fugtig på grund af jordens sætning.

Skrænterne i Vejle Ådal er mange steder så stejle, at de henligger med skov, fordi de ikke har kunnet dyrkes, en tendens der er forstærket efter landbrugets mekanisering. Det betyder, at tidligere åbne area-

ler, der kunne dyrkes med heste og håndkraft, eller er blevet afgræsset som overdrev, i dag springer i skov.

Langs Vejle Å yngler isfugl og bjergvipstjert, og odderen er vendt tilbage efter at have været fortrængt i årtier.

Vejle Ådal rummer en række fine naturlokaliteter, bl.a.:

Foto: Westy Esbensen

Vejle Å ved Ravning.

Engelsholm Sø (5a)

Tallet i parentes henviser til kortbilaget

Engelsholm Sø ligger i en tunneldal skabt af istidens smeltevand.

Søen er stærkt belastet med næringsstoffer. Alligevel er det lykkedes at få en klarvandet sø, efter at amtet har opfisket skalle og brasen og udplantet undervandsplanter som vandpest og forskellige arter af vandaks. I sommeren 2006 kunne man se mere end 2 meter ned i søen.

Foto: Vagn Kjeldsen

Engelsholm slot ved Engelsholm Sø.

Søen huser en bestand af toppet lappedykker. Ved søen kan man desuden se både isfugl og bjergvipstjert. I september måned besøges søen ofte af fiskeørn og i vintermånederne bl.a. af stor skallesluger.

I en lille fin vældeng på østsiden af søen vokser bl.a. maj-gøgeurt, fåblomstret kogleaks og eng-trold-

urt. Gul abeblomst blev oprindeligt indslæbt med canadiske fisk, som gik i fiskedammene ved Engelsholm Slot. I 1860'erne spredtes planten til Engelsholm Sø og efterhånden også ned gennem Vejle Å. Planten kan stadig findes ved søen.

I bakkerne øst for Engelsholm Sø ligger kommunens eneste højmose, Nikkesmose. I den lille højmose vokser bl.a. hvid næbfrø.

Enge og overdrev ved Runkenbjerg i Vejle Ådal.

Foto: Peer Høgsberg

Egtved Ådal (6)

Tallet i parentes henviser til kortbilaget

Skrænterne ned mod Egtved Ådal rummer en række fine overdrev. Syd for Bøgvad er Egtved Ådal ganske smal med stejle skrænter. Her findes meget store naturværdier i enge, moser, væld og overdrev. Blandt de ca 15 arter af overdrevs-svampe kan nævnes gråviolet vokshat, skarlagens-vokshat og snehvid vokshat. Desuden findes der flere orkidearter – skovgøgelilje, bakkegøgelilje, plettet gøgeurt og majgøgeurt i særdeles stort antal. Desuden findes guldblomme, hjerte-græs, grøn star, rundbladet soldug, tvebo star, vibefedt, engblomme og vår- og lyngstar. På grund af den rige flora findes 7 sårbare sommerfugle: mark-, klit- og perlemors-sommerfugl, okkergul pletvinge, violetrandet ildfugl, engblåfugl og ensian blåfugl. Det er sjældent at se så stor artsrigdom på så lille et areal.

I forbindelse med det såkaldte Vejle Ådalsprojekt er der startet et naturgenopretningsprojekt med genslyngning af Egtved Å i dette område.

Ved Dalgård findes en hedemose med hængesækdannelse. I området yngler isfugl og rødrygget tornskade.

Ved Tågelund syd for Nybjerg Mølle ligger et af landets fineste overdrev. Her er der fundet ikke mindre end 21 rødlistede svampearter. Heraf er 9 akut truede. Desuden findes en stor bestand af den sjældne bredbægret ensian og de tre orkidearter skov-gøgelilje, bakke-gøgelilje og plettet gøgeurt.

Foto: Peer Høgsberg

Overdrev ved Tågelund.

Overdrev (5b)

Tallet i parentes henviser til kortbilaget

Ved Refsgårde findes et meget stort overdrevsareal - faktisk i umiddelbar tilknytning til Tørskind Grusgrav, men ikke synligt inde fra grusgraven – ligesom man fra overdrevet ikke ser grusgraven..

Her vokser den akut truede jensens vokshat og flere sårbare vokshatte.

Der er gennem de seneste år sket en fældning af nåleskov på ådalens skrænter, således at overdrevsarealet er udvidet, og landskabsformerne ses meget tydeligt. Højt oppe på Refsgårde Overdrev er anlagt en trampesti, der går fra P-pladsen på Refsgårdevej til Tørskind Grusgrav - herfra er en storslået udsigt over Vejle Ådal med Sønderkær og Runkenbjerg. Der er også mulighed for at gå ned ad den meget stejle bakke og videre til Vejle Å. I området findes et nedlagt dambrug, som er under tilgroning. Arealet tilhører staten og er desuden et EF-habitatområde på grund af overdrevets høje naturkvaliteter.

Runkenbjerg er en såkaldt falsk bakke, dannet ved erosion af en randmoræne midt i Vejle Ådal.

Jensens vokshat er også fundet på

Runkenbjerg, som yderligere rummer 17 arter af vokshatte.

Hvor der presses vand ud af skrænterne, vokser tyndakset gøgeurt og maj-gøgeurt.

Der findes desuden værdifulde overdrev ved Kobberbæk og Barskær.

Knabberup Sø og Kongens Kær (5c)

Tallet i parentes henviser til kortbilaget

I 2004 blev der etableret et nyt vådområde, ved at engene ved Knabberup blev oversvømmet. Formålet var at nedbringe udledningen af kvælstof fra Vejle Å til Vejle Fjord, men samtidig er de biologiske spredningsmuligheder i Vejle Ådal forbedret. Vejle Kommune arbejder på at få en permanent oversvømmelse af det nærliggende Kongens Kær. Tilsammen vil Kongens Kær og Knabberup Sø udgøre en meget fin fuglelokalitet. Der er allerede nu observeret ikke mindre end 155 fuglearter i området. Et net af stier vil kunne gøre Knabberup Sø og Kongens Kær til et værdifuldt bynært rekreativt område.

Skærsø (7)

Tallet i parentes henviser til kortbilaget

Skærsø ligger på grænsen mellem Vejle, Kolding og Vejen kommune. Skærsø er en lobeliesø, opkaldt efter den sjældne plante tvepibet lobelie, som kun trives i næringsfattige og klarvandede søer. I Skærsø findes også strandbo, sortgrøn brasenføde og sekshannet bækarve, som stiller samme krav til voksestedet.

Skærsø var en af landets reneste søer, da den blev fredet i 1977, men siden har den fået tilført store mængder næringsstoffer fra beboelser og marker omkring søen. I slutningen af 1980'erne blev vandet pludseligt uklart, og mange af bundplanterne forsvandt. Vejle og Ribe amter har nu fået stoppet det meste af næringsstofftilførslen, og der er opfisket skalle og brasen. Alligevel er miljøtilstanden i søen stadig dårlig.

Øst for Skærsø ligger Nørremose, som oprindeligt var en højmose. Under 2. verdenskrig blev der gravet tørv i mosen. Den vestlige del af Nørremose er i dag en hedemose. Vandstanden i mosen er hævet, og en stor del af området afgræsses i dag af får og kreaturer. I Nørremose kan man finde den insektædende plante rundbladet soldug og den lille bregne månerude.

Grejsdalen og Grejs Ådal (8)

Tallet i parentes henviser til kortbilaget

Grejsdalen er en erosionskløft, som blev dannet i forbindelse med aftapningen af Bøgager Issø i slutningen af istiden. Grejs Ådal blev skabt

Foto: Westy Esbensen

Skærsø og Nørremose.

som en tunneldal under istidens gletschere. Tilsammen danner de et sammenhængende dalforløb fra Vejle til Ollerup Kær vest for Fårup Sø. Talrige erosionskløfter danner sidedale. Fløjstrup Bæk/Fruens Møllested Bæk og Hørup Bæk er de største tilløb til Grejs Å.

En stor del af Grejs Å og mange af sidevandløbene er målsat som et særligt naturvidenskabeligt interesseområde, bl.a. fordi vandløbene indeholder mange arter af især slørvinger, døgnfluer og vårfluer.

I forbindelse med vandmøllerne langs åen har der i århundreder været opstemninger. Der er nu skabt faunapassage, så ørreder og andre vandløbsdyr kan vandre op til Hopballe Mølle, hvor den eneste opstemning endnu er bevaret.

Langs Grejs Å findes en ynglebestand af isfugl og bjergvipstjert, og som det eneste sted i landet yngler vandstæren hvert år.

Skræntskovene langs Grejs Å, Fløjstrup Bæk, Fruens Møllested Bæk og Hørup Bæk består af gammel løvskov iblandet nåleskovspartier. I Lerbæk Skov og Jelling Skov er der mange væld, og specielt langs Hørup Bæk er der elleskov. Brandbjerg Sønder-skov er udlagt som urørt skov.

Botanisk set er skovene meget værdifulde. Her findes bl.a. de rødlistede otteradet ulvefod, tyndakset star og tætblomstret hullæbe. Vedvarende måneskulpe, som ellers kun er kendt fra Bornholm, er

genfundet i Grejsdalen, og kæmperapgræs, som i øvrigt kun kendes fra et halv snes steder i Danmark, er fundet ved en række væld i skovene langs Grejs Å. I Brandbjerg Sønder-skov findes den rødlistede svamp firefarvet slørhat, og den ligeledes rødlistede mørkviolet slørhat er fundet både i Brandbjerg Sønder-skov og Jelling Skov.

På skrænterne langs Grejs Å og Hørup Bæk findes en række værdifulde overdrev. Overdrev ved Vester Hornstrup og ved Jelling Skov rummer en række og truede arter af vokshatte.

På mange overdrev er afgrænsningen desværre ophørt, og overdrevenes eksistens er dermed truet.

På engene langs Grejs Å-systemet kan man endnu enkelte steder se store bestande af engblomme og maj-gøgeurt.

Odderen er tilbage i Grejs Ådal, og i kær ved Grejs Å og i Ollerup Kær findes den sjældne birkemus.

Indtil slutningen af 1990'erne blev Fårup Sø grøn af alger i sommerperioden, fordi søen får tilført fosfater fra bl.a. dambrug og landbrugsarealer. I dag bliver algerne holdt nede af vandremuslinger, og vandet er nu så klart, at man kan bade i søen om sommeren. I vinterperioden lever blishøns og troldænder højt på vandremuslingerne

Jelling Skov og Øvre Grejs Ådal er udpeget som EF-habitatområde, bl.a. fordi der findes truede arter som birkemusen og stor vandsala-

mander og særlige naturtyper som bl.a. væld, der har afsat kildekalk. En del af Grejs Ådal er omfattet af en landskabsfredning.

I 2004 blev Grejs Å genslynget på en strækning på et par kilometer øst for Fårup Sø, og stiforløb i dalen blev forbedret. Vejle Amt, Jelling og Egtved Kommuner har i 2006 etableret stier i Ollerup Kær, som første etape af et stiforløb søen rundt.

Randbøl Hede og Frederikshåb Plantage

Randbøl Hede og Frederikshåb Plantage er to store sammenhængende områder med et samlet areal på mere end 1500 ha. natur. Her findes et af Danmarks største områder med indlandsklitter, og her er udpeget hele to EF-habitaterområder.

Randbøl Hede (ga)

Tallet i parentes henviser til kortbilaget

Randbøl Hede er en af landets største heder. Alligevel er den blot en lille rest af de hedearealer, der tidligere dækkede meget store dele af Jylland, og som i stor udstrækning blev opdyrket gennem 1800-tallet.

Foto: Westy Esbensen

Grejs Å blev genslynget i 2004. 2 år senere er bredderne vokset til og der er grøde i åen.

Randbøl Hede blev fredet i 1932, og det var dengang den største landskabsfredning i Danmark. Fredningen omfatter 750 ha. Formålet var at bevare de åbne lyngklædte vidder og sikre heden mod opdyrkning og tilplantning, ligesom lyngen hverken måtte slås eller afbrændes. Det har siden vist sig, at lyngheden er en ustabil naturtilstand. Heden springer i skov, hvis menneskets

påvirkninger af heden ophører. Med en fredningskendelse i 1957 fik Randbøl Statsskovdistrikt og Ribe og Vejle Amter derfor lov til at pleje heden, så den kan bevares for eftertiden. Selvsåede træer ryddes, og lyng- og græsarealer afgræsses, slås eller afbrændes, så gammel lyng kan sætte nye skud, og ny lyng kan spire frem.

Desværre betyder tilførsel af

Foto: Westy Esbensen

Randbøl Hede med indlandsklitter.

kvælstofgødning fra luften, at græsarten blåtop nu spredes ud over heden og fortrænger lyngen. Blåtop er svær at bekæmpe.

Indtil 1992 yngede urflugt på Randbøl Hede. Heden er udpeget som EF-fuglebeskyttelsesområde, fordi den truede vadefugl tinkmed yngede her, men også denne art er forsvundet som ynglefugl. Derimod huser heden en ynglebestand af stor regnspeve, og den sjældne stortornskade yngler også på heden. I de senere år har sortstrubet bynkflugt ynglet, og i sommeren 2006 holdt et par hedehege til på heden.

Den fredede og truede vårkobjælde har en lille bestand på Randbøl Hede, og sjældne arter som lyngstar og almindelig månerude vokser her også. I kærrområder findes hvid næbfrø og klokke-ensian. I sensommeren kan man finde den smukke guldblomme flere steder ved Staldbakkerne og i den sydøstlige del af heden.

Staldbakkerne i den nordlige del af heden er skabt af sandflugt ved slutningen af sidste istid og i forbindelse med den sandflugt, som i 1600-tallet lagde landsbyen Rygbjerg øde.

Fra Stoltenberg, som hæver sig 17-18 meter over de omgivende arealer, er der en flot udsigt over Randbøl Hede.

Frederikshåb Plantage (gb)

Tallet i parentes henviser til kortbilaget

Frederikshåb Plantage er anlagt i 1802 for at dæmme op for sandflugten, der truede landsbyerne mod øst. På grund af klimaet i det

og uregelmæssigt formede klitter, der hæver sig 10-15 meter op.

Mellem disse klitter findes de temporære "Syvårssøer". Også klitterne er udpeget til EF-habitatområde på grund af indlandsklitter, våde og tørre heder samt søer og vandhuller

med naturligt dystroft vand med et højt indhold af humusstoffer.

I perioder, hvor søerne er udtørrede, ses savannelignende sletter med højt græs.

Man bliver overrasket over denne skjulte naturperle i plantagen, med det usædvanlige landskabsbillede med skov, hede og søer, og ikke mindst stilheden.

Et unikt landskabsbillede træder i karakter, når de temporære søer fyldes med vand.

Denne afveksling mellem

åbne græsarealer og et landskab med skov og søer giver et afvekslende dyre- og fugleliv. Naturoplevelsen er hele tiden foranderlig i dette landskab, forandringen følger ikke kun årstiderne, men har sin helt egen cyklus grundet søernes forvandling.

Foto: Westy Esbensen

Brandbjerg Sønderskov. Et bøgetræ er væltet ned i ellesumpen i den urørte naturskov.

Foto: Westy Esbensen

Guldblomme på Randbøl Hede.

dengang helt åbne landskab var det en meget vanskelig opgave overhovedet at få træerne til at gro.

Midt i plantagen findes nu "Klitterne". I disse åbne områder fås et godt indtryk af, hvordan sandflugten har formet landskabet. Terrænet veksler mellem lave afføgne sande

Syvårssøerne i Frederikshåb Plantage.

Syvårssøerne trues muligvis af den grusgravning, der skal finde sted i det nordlige nabostråde – råstofgraven på Hofmansfeld – og Danmarks Naturfredningsforening har derfor påklaget, at VVM-rederegørelsen ikke sikkert dokumenterede, at der ikke var en hydraulisk forbindelse fra grusgravsområdet til søerne. Desværre tabte vi klagesagen, og vi mener stadig, at det er vigtigt at holde øje med, om søerne påvirkes af grusgravningen.

I Frederikshåb Plantage er der mange kulturhistoriske spor fra forhistorisk tid, røserne, og fra nyere tid flere levn fra den tyske besættelse af området under 2. verdenskrig.

Nogle af disse kulturspor er faktisk blevet mere synlige efter stormen 1999, som væltede en del af plantagens træer.

I den vestlige del af plantagen ligger Voldborg Sø og i den østlige del Hestedalen.

Der findes et mangfoldigt dyreliv i området. I Voldborg Sø lever stor vandsalamander, ligesom isfluglen er observeret her. Ved forsigtig færdsel kan man se både grønspætte og den store sortspætte flyve i de åbne områder. I de sene natetimer kan man opleve natravns særpregede koncert.

Danmarks største hjorteart, krondyret, kan også opleves her.

De sætter især pris på at opholde sig i de læbeskyttede lysninger, der opstod efter stormen i 1999.

Frederikshåb Plantage tilhører staten og har i dag udviklet sig til et betydeligt rekreativt område. Randbøl Statsskovdistrikt har de seneste år gjort meget ud af at gøre plantagen publikumsvenlig. Der er således udarbejdet to foldere, en almindelig folder, der viser forløbet af de mange velholdte gang- og ridestier med naturbeskrivelser, og en folder, der beskriver og viser beliggenheden af de kulturhistoriske seværdigheder. Der findes 11 kilometer ridestier i plantagen.

Udover dette er der i Hestedalen etableret en primitiv overnatningsplads for vandrere, cyklister og ryttere med heste.

I flere år har der eksisteret en Hærvejsvandre- og cyklerute, det er nu udvidet med en Hærvejsriderute. Den følger Hærvejen og går gennem Frederikshåb Plantage via Rygbjergvej.

Der er således givet unikke muligheder for de hesteinteresserede.

Firehøje er et mindre hedeområde med gravhøje, beliggende ved Hærvejen nord for Randbøl og lige

vest for Vejle Ådal. Også dette areal er en rest af den tidligere Randbøl Hede, som privatpersoner har opkøbt og ladet frede. Området ligger netop på Istidens hovedstilsandslinie, og fra højene kan man mod vest se ud over hedesletten, og mod øst ser man ud over de skovklædte morænebakker

Bjerlev Hede (10)

Tallet i parentes henviser til kortbilaget

Bjerlev Hede ligger på en isoleret smeltevandsslette øst for hovedopholdslinien.

Store dele af heden blev tilplantet med nåletræer i begyndelsen af 1900-tallet, men både mod syd og nord er der bevaret meget værdifulde hede- og kærømråder.

På en gravhøj i plantagen vokser femradet ulvefod, og de senere år har den sjældne klatrende lærkespore spredt sig under nåletræerne.

I hedekærene dominerer tue-kæruld og smalbladet kæruld, og her finder man også den sjældne hvid næbfrø.

I små søer i den sydlige del af Bjerlev Hede vokser de rødlistede planter pilledrager og flydende kog-leaks, og de gullistede svømmende

Tranebær i hedekær på Bjerlev Hede.

sumpskærm og strandbo. I søerne findes desuden en ynglebestand af den rødlistede løgfrø.

De rødlistede sommerfugle moseperlemorssommerfugl og bølge-blåfugl er fundet på heden.

Efter at vandstanden er hævet i den sydvestlige del af Bjerlev Hede, har der etableret sig en ynglebestand af grågå.

Der er en del opvækst af birke- og nåletræer på heden og i kærerne. Træerne bør fjernes, og lyngområder bør plejes ved slåning eller afgræsning.

Det bør desuden sikres, at vandhullerne og kærerne ikke påvirkes af planteneringsstoffer.

Rørbæk Sø og Kulsø (11)

Tallet i parentes henviser til kortbilaget

Rørbæk Sø og Kulsø, som ligger i en tunneldal, udgør en del af det øvre Skjernå-løb. Området er udformet af istidens gletschere og smeltevand.

Da isen smeltede bort, efterlod den mægtige dødisblokke, som fyldte dele af dalen. Smeltevand fra senere gletschere, som lå længere mod øst, aflejrede sand i revner i dødisen. Sandaflejringerne ligger i dag tilbage som Fårebanke og Kælderbanke i Rørbæk Sø.

Rørbæk Sø har været meget belastet af planteneringsstoffer fra dambruget Søhale i østenden af søen. Vandkvaliteten er nu noget forbedret efter nedlæggelse af dambruget, og efter at Vejle Amt har opfisket skalle og brasen fra søen.

Rørbæk Sø og Kulsø er på sydsiden omgivet af skove og moser.

Ved søerne yngler isflugl og bjergvipstjert, og omkring søerne yngler ravn og sortspætte. Nogle år yngler der fiskeørn i området

På Fårebanke vokser bl.a. kornet stenbræk på et større overdrev, og i en mose sydvest for Rørbæk Sø findes bl.a. plettet gøgeurt og eng-troldurt. Flere steder ved søen vokser middelalderplanten kalmus.

På Kælderbanke findes et fint egekrat.

To rødlistede arter af svirreflugter og de rødlistede dagsommerfugle okkergul pletvinge, violetrandet ildfugl, eng-blåfugl og mose-randøje er fundet ved Rørbæk Sø.

Ved Kulsø løber Oddebæk til Skjern Å. I et forbilledligt samarbejde mellem Oddebæk Vandløbslaug og Vejle Amt er der iværksat en række forbedringer af vandløbet,

Syvårssøerne i Frederikshåb Plantage tørrer ud med års mellemrum.

Hedekær på Bjerlev Hede.

Udsigt over Rørbæk Sø.

og vandløbslauget har påtaget sig arbejdet med vedligeholdelse af vandløbet.

Egekrattene (12)

Tallet i parentes henviser til kortbilaget

Tinnet, Skovsbøl, Lindet og Kollemorten Krat syd for Rørbæk Sø udgør lan-

dets største samlede egekratområde.

Egetræerne i krattene er efterkommere af træer i de ege-lindeskove, som for 5- 8000 år siden dækkede hele den vestlige del af Danmark. I de følgende årtusinder blev skoven trængt tilbage af afskovning og afgræsning, og egne overlevede kun på skrænter ned mod ådalene og

som små forbitte buske på hederne.

I perioder, hvor afgræsningen aftog, har egeskoven kunnet etablere sig på de tidligere hedearealer. Helt op til vore dage har man haft stævningsdrift i skovene. Egetræerne har efter fældning sat nye skud fra stubben. Dårlige jordbundsforhold, kreaturers nedbidning af træerne, stævningsdrift og plukhukst, hvor man fældede de mest rette stammer, har tilsammen skabt det karakteristiske skovbillede med mange forkrøblede træer.

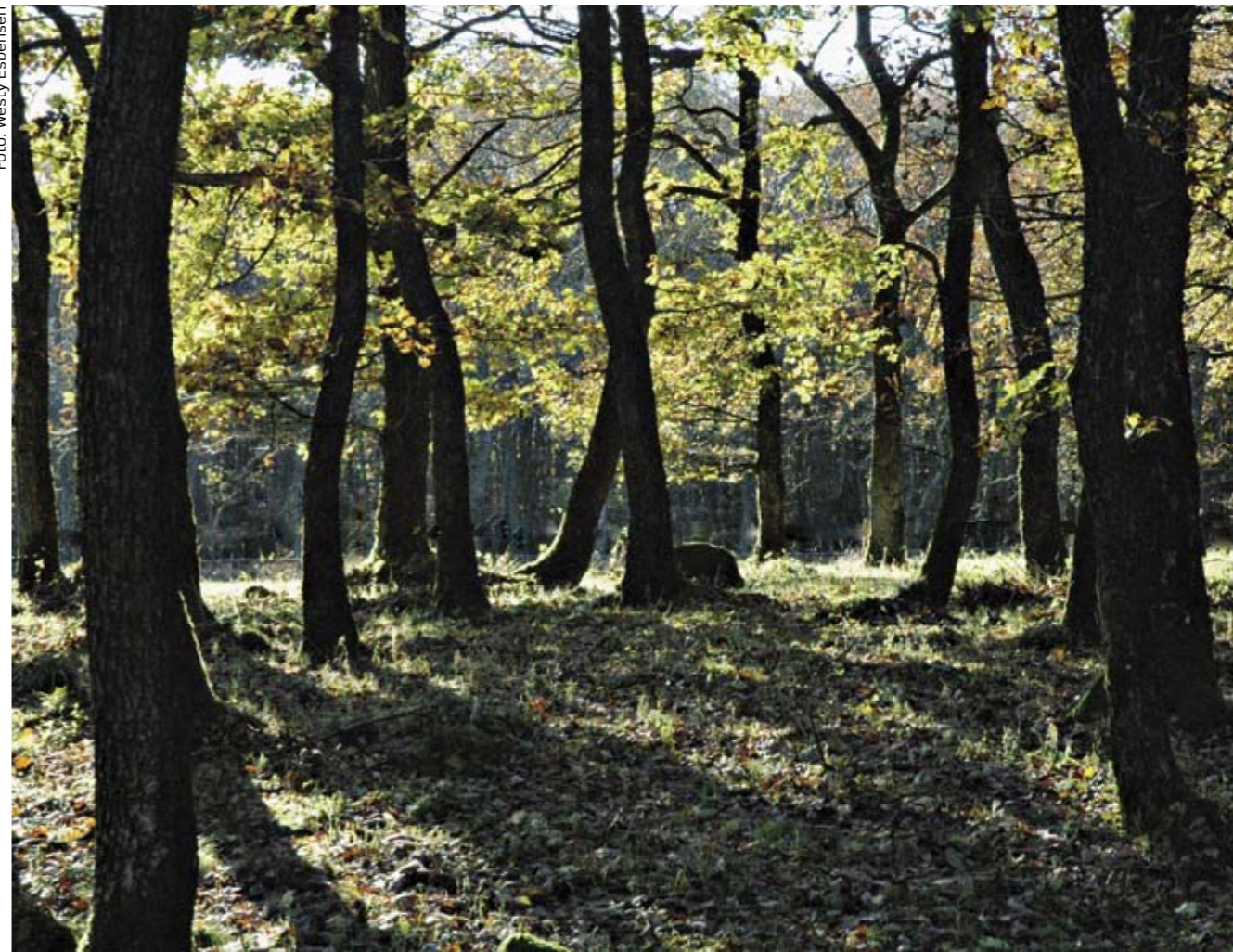
Krattene er en del af en 1565 ha. stor fredning af landskabet omkring Rørbæk Sø, Gudenåens og Skjernåens kilder. Fredningen tager bl.a. sigte på at bevare og skabe sammenhæng mellem egekratområderne. Rydning af nåletræer og stævningsdrift af egekrattene er en del af naturplejen i området.

Egekrattene har en særegen vegetation. Almindelig eg er det dominerende skovtræ, men der findes også vintereg, og der er opvækst af bl.a. tørst, bævreasp, røn og gedebled. I skovbunden finder man bl.a. almindelig kohvede, blåbær, liljekonval og majblomst.

Spredt i egekrattene findes åbne områder med hede- og mosevegetation. Her kan man bl.a. finde plettet gøgeurt, bakke-gøgelilje, lav skorsoner og bakke-star.

I Kollemorten Krat er der fundet de fire rødlistede dagsommerfugle

Foto: Westy Esbensen

Tinnet Krat.

bølle-blåfugl, mose-perlemorssommerfugl, brun pletvinge og violetrandet ildfugl.

Rækkebjergene (13)

Tallet i parentes henviser til kortbilaget

Rækkebjergene er en godt 2 km lang, 25-30 m bred og indtil 9 m høj sandryg i det ellers flade landskab på Grindsted Hedeslette.

Ryggen blev skabt af sandflugt efter den sidste istid. En del af flyvesandet blev fanget af den fugtige bund langs et vandløb, og efterhånden voksede indlandsklitten sig større og større. Rækkebjergene og en del af den næsten afvandede Simmelmose, som omgiver Rækkebjergene, blev fredet i 1983.

På Rækkebjergene findes de fleste af hedens dværgbuske, bl.a. hedelyng, revling, blåbær, mosebølle, engelsk visse og tyttebær.

Nord for Rækkebjergene vil Simmelmosen kunne genskabes ved en hævning af vandstanden.

Foto: JVLurffoto

Rækkebjergene.

Foto: Westy Esbensen

Naturtegnere i egekrattene ved Rørbæk Sø.

Rigere natur i Vejle kommune

Vejle Amts naturplaner

Naturgrundlaget i Vejle Kommune er allerede grundigt beskrevet i Vejle Amts naturplaner, dels i den generelle *Natur i Vejle Amt – En plan for mere og bedre natur* fra 1999, dels og mere detaljeret i de tilhørende naturplaner for de enkelte kommuner. Her findes også forslag til områder for "ny natur" og rammer for "økologiske forbindelseslinjer" i en bestræbelse på at få de enkelte naturområder knyttet sammen. Naturplanernes retningslinjer er siden indgået i Vejle Amts regionplaner, herunder også den gældende Regionplan 2005.

Danmarks Naturfredningsforening anerkender i høj grad disse naturplaner som et meget værdifuldt redskab i udviklingen af fremtidens natur. Vi vil derfor kraftigt opfordre Vejle Kommune til at bruge dem som baggrund i det kommende arbejde – også fordi de repræsenterer et væld af viden om kommunens naturindhold og dets status, som er opsamlet over mange år.

Grønne korridorer

I 2001 fastslog det statslige Wilhjelm-udvalg i rapporten *Naturen i Danmark – Status, mål og midler*, at "kvaliteten af Danmarks natur og biodiversitet har ikke tidligere været så ringe". Blandt årsagerne fandt udvalget, at naturen har for lidt plads, og at naturområderne er for små og opsplittede.

Derfor er det vigtigt, at vi bestræber os på at få de forskellige naturområder bundet sammen i en form for grønne korridorer, der sikrer, at dyr kan spredes fra det ene område til det næste.

Isolerede bestande har svækkede overlevelseschancer, bl.a. fordi de også bliver genetisk isoleret, hvilket øger risikoen for, at arter forsvinder fra området.

Dette er også intentionen bag regionplanens udpegning af "økologiske forbindelseslinjer". I vores område vil de mange ådale natur-

ligt være grundlaget for en sådan forbindelseslinje. Men herudover er det nødvendigt, at der også skabes forbindelse hen over vandskellene mellem vandløbenes øvre dele.

Danmarks Naturfredningsforening appellerer til, at de økologiske forbindelseslinjer, som er udstukket i Vejle Amts seneste regionplan, fortsat bliver respekteret – også i en grad, så de reelt fungerer. Vandhuller, hegn og småskove på strækningerne skal ligge så tæt og med fri passage imellem, at de uhindret kan udnyttes som trædesten for dyrenes spredning.

Det er naturligvis også vigtigt at spredningsvejene ikke blokeres i eksisterende naturområder. Fx. kan man frygte, at det vil ske ved yderligere byggeri ved Vingstedcentret.

På det vedlagte kortbilag er vist hovedstrøgene i det naturens netværk, som Danmarks Naturfredningsforening ønsker at anbefale, og som grundlæggende følger anvisningerne i regionplanen.

De større veje vil ofte udgøre en barriere for dyrenes vandring med de synlige konsekvenser, at vi

finder dyr dræbt af trafikken. Den usynlige effekt er den, at bestandene som ovenfor nævnt kan blive genetisk isolerede. Et eksempel er den barriere, som motorvej E 45 udgør for løvfrøerne syd for Vejle – vest for vejen ses en spredning af bestanden, mens der ikke er etableret bestande øst for. Hvis Borgmestervejen realiseres, vil det betyde en yderligere afgrænsning af løvfrøernes udbredelse. Løvfrøen er en EF-habitatart, som kræver en særlig beskyttelse.

Modsat kan større dyrs passage af vejene også være til risiko for trafikanterne. I disse år ser vi fx, at kronvildtet spredes fra den vestlige del af kommunen mod øst, hvad der kan give en væsentlig konflikt mellem dyr og trafik.

Vi finder det derfor vigtigt, at faunapassager ved mere trafikerede veje tænkes ind i nettet af grønne korridorer. Flere steder har vi forholdsvis nyanlagte veje uden passager, fx ved de skovklædte skrænter i Vejle Ådal, hvor rute 441 passerer ved Vingsted.

Overdrev ved Hørup Skov inden græsningen ophørte for et par år siden.

I landbrugslandskabet kan der skabes værdifuld natur med sprøjtefri zoner langs hegn og små urørte markhjørner.

Naturpleje og naturgenopretning

Mange overdrev, enge og moser er i disse år under tilgroning på grund af manglende afgræsning og anden naturpleje. Hvis arealerne gror til, forsvinder mange dyr og planter fra disse naturområder. Selv om der senere etableres afgræsning, kan mange plantearter være forsvundet for altid. Det er derfor nødvendigt med en hurtig indsats.

Danmarks Naturfredningsforening foreslår et samarbejde mellem lokalkomiteerne og Vejle Kommune om naturområdernes fremtidige pleje.

En væsentlig grund til, at enge og overdrev gror til, er, at det ikke længere er økonomisk rentabelt at lade mindre naturområder afgræsse. Danmarks Naturfredningsforening opfordrer derfor kommunen til at støtte etableringen af naturplejeforeninger eller græsningslaug. Græsningslaug kan dannes i et samarbejde mellem landmænd, som kan sætte køer eller får på græs om sommeren, og borgere, som kan føre tilsyn med dyrene mod at kunne købe godt og billigt kød. Græsningslaug fungerer mange steder i landet og er en god mulighed for byboere for at få en tættere kontakt med dyr og landbrug. Kommunen kan støtte oprettelsen af græsningslaug fx ved at udarbejde eksempler på aftaler mellem landmænd og græsningslaug og ved at give tilskud til hegning.

Ny natur og områder, hvor naturpleje og naturgenopretning er nødvendig

Igen vil vi gerne henvise til Vejle Amts naturplaner for de tidligere kommuner, som indgår i Vejle. Her er der stillet velbegrundede handlingsforslag for særlige lokaliteter og en opregning af de særlige ansvarsområder.

Danmarks Naturfredningsforening ønsker især at pege på følgende områder, hvor vi finder et tiltrængt behov for indsats:

- Pind Enge er under tilgroning
- Langs Grejs Å og Hørup Bæk er en række enge og overdrev under tilgroning

- På Bjerlev Hede er hede og kær-områder truet af opvækst af birk og fyr.
- Langs Rækkebjerge/Simmellose er der sket en afvanding med dræn. Disse bør sløjfes, så vandstanden hæves. Ligeledes bør vandstanden hæves i Rostrup Mose ved Førstballe.
- Vandløbenes funktion som blågrønne kiler i og omkring Vejle by skal bevares og fremmes. Hvor det er muligt, skal Vejle Å føres tilbage til det gamle, slyngede leje og vandstanden hæves, så engene kan oversvømmes vinter og forår. Vandstanden i Kongens Kær bør hæves, så engen bliver helt eller delvist oversvømmet og på den måde kan fungere som en vigtig raste- og yngleplads for ande- og vadefugle. Højen Bæk kan slynges gennem Kongens Kær i tilløbet til Vejle Å. Små rørslagte sideløb til åerne skal generelt åbnes.
- Skovene omkring Vejle skal fortsat drives ekstensivt som en blanding af drifts- og lystskov.
- Adskillige arealer – fx på de stejle skrænter – kan med fordel stå hen som urørt skov og derved give skoven en større artsrigdom og en mere stabil økologisk balance. Byudviklingen skal friholde også de mest bynære skovpartier og bevare dem som en vigtig rekreativ og oplevelsesmæssig resurse for byens borgere.

Bestanden af agerhøns er gået dramatisk tilbage det sidste kvarte århundrede. Agerhønen og andre af agerlandets fugle vil have stor gavn af små sprøjtefri områder.

- I Børkop Skov bør der foregå en mere ekstensiv drift af skoven, bl.a. med reduceret afvanding. Områderne i vestenden af skoven bør udlægges som urørt skov eller drives som naturskov. En større del af skoven bør tilbageføres til løvskov.

Den "lille" natur

I den store sammenhæng, som vi har beskrevet ovenfor, har den "lille" natur også sin væsentlige betydning – små vandhuller, levende hegn, diger, grønne kiler i beboelsesområder.

De indgår i naturens netværk, og ikke mindst i og nær byer kan de have stor rekreativ værdi. De kan være grønne oaser i boligkvarterer, de kan være stimulerende legeområder for børn.

Mange af disse lokaliteter er lovmæssigt beskyttet, men det gælder ikke grøftekanterne.

Grøftekanter

Grøftekanter har stor betydning for den vilde flora og fauna i det intensivt dyrkede land. Her findes mange dyr og planter, som naturligt hører hjemme på enge og overdrev.

Desuden er grøftekanterne en kilde til glæde for befolkningen. Vejkanter og skråninger skal ikke fremtræde med som græsplæner, men man bør sæsonen igennem kunne opleve naturens gang og et vekslende tæppe af vilde planter langs vejene.

I de nuværende regler for pleje af grøftekanter anbefales en årlig slåning mellem 20. august og 1. november, og der kan desuden foretages en forårsslåning inden 15. juni, hvor det af trafikmæssige hensyn er nødvendigt.

Ønsker man et rigt dyre- og planteliv langs vejene, må sommerslåningen begrænses mest muligt. Venter man med at slå til sent på året, kan planterne nå at sætte frø, og insek-

Foto: Westy Esbensen

Tidselsommerfugl og humlebier på almindelig knopurt i en vejkant ved Kollerup.

steder, med en typisk lav overdrevsagtig vegetation, kan slåningen begrænses til hvert 2-5 år.

Vi foreslår desuden, at man undgår tilplantning af skråninger med haveplanter.

Fredninger og Natura 2000

Fredninger er enestående, fordi en fredning kan fastlægge rammer for et områdes drift ud i al fremtid. Derfor er en fredning den ultimative form for naturbeskyttelse og en god arv til vore efterkommere. Bestemmelserne i en fredningsdeklaration fastlægges nøje fra sag til sag, så de passer til det enkelte områdes behov. De tidligste fredninger søgte ofte at fastholde en status quo-tilstand, men i de seneste årtier har man indføjet krav om naturpleje, stiforløb og lignende.

Natura 2000-områder indgår i et økologisk netværk af naturområder i EU. Det drejer sig om de såkaldte fuglebeskyttelsesområder, der

sikrer habitater for særlige ynglefugle eller vandfugles rasteplasser – og det drejer sig om habitatområder, der sikrer særlige naturtyper, plante- eller dyrearter. Danmark har udpeget en række Natura 2000-områder, som vi har forpligtet os til at beskytte i fremtiden.

I Vejle Kommune har vi flere større fredninger:

- Rørbæk Sø og Tinnets Krat
- Rækkbjerg
- Randbøl Hede
- Egtved og Vejle ådale
- Hjortedal
- Skærsø
- Øvre Grejsdal
- Højen Bæk
- Tirsbæk Gods
- Ulbækhus
- Vognkær Enge
- Hvidbjerg Klit
- Rands Fjord

og **Natura 2000-områder** (f-fuglebeskyttelse, h-habitat):

- Randbøl Hede (f, h) og klitterne i Frederikshåb Plantage (h)

- Rørbæk Sø og Tinnets Krat (h)
- Ringive Kommuneplantage (h)
- Egtved Ådal (h)
- Øvre Grejsdal (h)
- Højen Bæk (h)
- Skovene langs nordsiden af Vejle Fjord (f, h)
- Munkebjerg Strandskov (h)

I disse år, hvor vi ser en ekspanderende byudvikling og andre arealforbrugende aktiviteter i det åbne land, finder Danmarks Naturfredningsforening, at fredningsinstrumentet har fået ny aktualitet. Ganske vist er mange naturområder umiddelbart sikret via naturbeskyttelsesloven, men erfaringen viser, at der ofte gives dispensation herfra. Omvendt er de nuværende fredede områder at betragte som attraktive omgivelser for boliger. Danmarks Naturfredningsforening vil appellere til, at dette forhold ikke udnyttes i form af planer om nyudstyknings helt ind til fredningsgrænserne.

Sjældne og truede arter

Når der er sjældne arter til stede i et naturområde, er det ofte et tegn på, at naturen har det godt

De sjældne arter har imidlertid også en værdi i sig selv.

Danmark har tilsluttet sig FN's biodiversitetskonvention, og vi har dermed forpligtet os til at bevare mangfoldigheden af arter i landet. Skov- og Naturstyrelsen har udgivet en rødliste over de arter, som gennem det sidste århundrede er forsvundet fra landet, og arter, som står i fare for at forsvinde. En gulliste omfatter arter, som er i tilbagegang, men endnu så hyppige, at de ikke er med på rødlisten, og arter, som vi i Danmark har en særlig international forpligtelse til at bevare.

I Vejle Kommune findes en lang række rødlistede og gullistede arter. Nogle af dem har vi nævnt i gennemgangen af naturperler.

En række dyre- og plantearter er beskyttet ifølge EF-habitatdirektiv bilag IV, uanset om de findes inden eller uden for habitatområderne. I Vejle Kommune drejer det sig om arter som birkemus, hasselmus, løgfrø, løvfrø, odder, spidssnudet frø, stor vandsalamander, markfirben og flagermusarterne: brunflagermus, langøret flagermus, sydflagermus og vandflagermus.

Flere af flagermusarterne kan

Foto: Vagn Kjeldsen

Bynær natur i Sønderdalen i Vejle.

Foto: Westy Esbensen

Nyanlagt sø i Jelling. Nyt boligbyggeri skal ikke for tæt på naturområderne, men der kan skabes ny natur tæt på boligområderne.

Foto: Westy Esbensen

Vedvarende måneskulpe findes kun vildtvoksende i Døndalen på Bornholm og i Grejsdalen.

Middelalderplanter kan fortælle kulturhistorie. Kolonien Frederikshåb ved Randbøl Hede blev i 1759-1762 oprettet på gården Rygbjergs jorder. Rygbjergs bygninger er for længst borte, men i sydkanten af Frederikshåb Plantage vokser stadig Langbladet Vortemælk, som for 250 år siden stod i haven ved Rygbjerg.

være vanskelige at registrere, men brunflagermus, dværgflagermus, sydflagermus og vandflagermus er almindelige i Vejle Kommune. Det samme er spidssnudet frø (især i den vestlige del af kommunen) og stor vandsalamander.

Birkemus er fundet i Grejs Ådalen, hasselmus i skovene på sydsiden af Vejle Fjord og odderen i Vejle Ådal, i Grejs Ådal og langs Skjern Å.

Danmarks nordligste forekomst af løvfrø findes omkring Tiufkær og Klattrup. Løgrøen yngler i vandhul-

ler langs Hærvejen ved Mølvang og Givskud og ved Bjerlev Hede, Trolerup og sydvest for Egtved.

EU har en overordnet målsætning om at stoppe forringelser af biodiversiteten senest år 2010.

Arterne skal beskyttes, og for at kunne beskytte arterne må man vide, hvor de findes. Vejle Amt har derfor gennem de sidste år indsamlet oplysninger om rød- og gullistede arter og EF-habitatarter gennem indberetninger fra interesserede borgere. Vi håber, at denne

registrering fortsætter i Vejle Kommune evt. i samarbejde med andre kommuner i det gamle Vejle Amt.

Ligeledes håber vi, at amtets registrering af middelalderplanter – levende fortidsminder som fortæller kulturhistorie – vil fortsætte i kommuneregion.

Støj- og lysforurening

Efterhånden er det en umulighed at opleve den stille natur – i vores travle land høres trafikstøj og lyden fra andre aktiviteter overalt, hvor vi færdes, og døgnet rundt. Så stilhed er blevet et relativt begreb, samtidig med at stilhed i dag er en efterspurgt mangelvare i vores effektive samfund.

Det samme kan siges om nattens mørke – ikke mange steder, om nogle, er det muligt at få det fulde udbytte af stjernehimlen, fordi byernes lys oplyser horisonten.

Danmarks Naturfredningsforening foreslår, at Vejle Kommune i sin kommende planlægning tager disse forhold i betragtning i de grundlæggende retningslinjer. Støjen kan nedbringes gennem en fornuftig fordeling af virksomheder, boligområder og åbent land og mere konkret gennem etablering af støjdæmpende foranstaltninger. I landdistrikterne bør støjende virksomheder og anlæg placeres tæt på eksisterende trafikkorridorer, ikke frit i det åbne land. Lys på nattehimmelen kan begrænses gennem en reduktion eller afskærmning af gadebelysningen, belysningen af bygninger mv.

Et konkret eksempel ser vi ved Vandel flyveplads. I forbindelse med at den militære flyvestation er nedlagt, har stilheden indfundet sig på stedet. Desværre trues stilheden nu af ny støjkluder. Det er ikke som tidligere i dagtiden på hverdage, hvor flyvestationens aktiviteter var koncentreret, men på fridage og om aftenen og natten. Det drejer sig om motorsport, som er blevet en forretning for Flyveplads Vandel Aps., store koncertarrangementer og afprøvning af fyrværkeri, som vil blive en følge, hvis der gives tilladelse til de meget store fyrværkerilagere, der er ansøgt om.

Adgang til naturen

En forudsætning for, at vi får et forhold til naturen, holder af den og indser et behov for at beskytte den, er, at vi har mulighed for at få oplevelser i naturen.

Gennem det sidste århundrede er adgangen til det åbne land begrænset, fordi mange veje og stier er nedlagt. Især i Egtved Kommune er der gennem de sidste år gjort et stort arbejde for at gen- og nyetablere stier i landbrugslandet og i naturområder. Danmarks Naturfredningsforening ser gerne, at dette arbejde fortsættes og intensiveres i Vejle Kommune.

Ikke mindst bysamfundenes travle borgere har behov for naturens rekreative virkning.

Det er unikt for Vejle by, at den er nabo til så mange forskelligartede naturområder. Derfor er det vigtigt, at nettet af gang- og cykelstier udbygges, så den centrale del af byen integreres med de grønne kiler. Samme princip bør gælde for adgangen fra de mindre bysamfund i kommunen til de omkringliggende naturområder.

Forslag til udbygning af stiforløb og forbedring af adgangsforhold

- For år tilbage var det muligt at vandre fra Vejle gennem Grejsdalen og videre på sydsiden af Grejs Ådal til Hopballe Mølle. Danmarks Naturfredningsforening ser gerne, at stien bliver genetableret ved Hopballe Mølle, og at der etableres forbindelse til stierne i Jelling Skov.

- Egtved og Jelling Kommuner og Vejle Amt har i 2006 forlænget stien langs nordsiden af Fårup Sø, således at stien nu fortsætter gennem Ollerup Kær. Danmarks Naturfredningsforening foreslår, at Vejle Kommune fortsætter arbejdet, så man i fremtiden kan vandre hele vejen omkring søen.

- Vandel flyveplads: I forbindelse med det militære område umiddelbart nord og øst for Frederikshåb Plantage var der tidligere et solidt hegn af trådnet og pigtråd på en vold. Dette hegn har den ny ejer bibeholdt, angiveligt af sikkerhedsgrunde for erhvervsområdet, som dog kun ligger i den nordlige del af Flyveplads Vandel. Den syd-

lige del er landbrugsområde med mange småbiotoper og er udlagt til grusgravning med efterbehandling til natur. Her synes hegnet at være overflødig, og det ville være ønskeligt med i det mindste nogle faunapassager gennem hegnet. Der ses heller ingen grund til at forhindre den adgang, som almenheden ifølge loven har i det åbne land.

- I Vejle By bør der arbejdes for at udbygge en sammenhængende stiforbindelse fra fjorden ud i Vejle Ådal, ligesom man bør forbinde skovene nord og syd for byen med en eller flere stier gennem byen. Ligeledes bør der arbejdes på en stiforbindelse mellem Vejle By og Knabberup Sø og Kongens Kær.

Dukatsommerfugl ved Hærvejen syd for Kollemorten.

Jelling Naturklub – for børn og forældre på tur på Fårup Sø.

Leksikon

Fredninger

Omkring 5 % af Danmarks areal er fredet. Fredninger har til formål at bevare et område i en bestemt tilstand eller at fastlægge en særlig drift, så området udvikler sig hen mod en bestemt, ønskelig tilstand. Fredninger er enestående, fordi de kan fastlægge rammer for et områdes drift ud i al fremtid. Derfor er fredning den ultimative form for naturbeskyttelse.

Fredsskov

De fleste private skove og alle offentlige skove er fredsskov, hvilket vil sige, at ejerne er forpligtet til at anvende arealerne til skovbrugsformål og til at dyrke dem efter skovlovens krav om god og flersidig skovdrift. Det vigtigste krav er, at fredsskovsarealerne skal være bevokset med skov, der holdes i god stand og på længere sigt forbedres. Træerne må ikke fældes, før de er hugst-modne, og de skal hugges, så de ikke ødelægger skovens variation og stabilitet. Fredsskovspligten på et areal kan kun i sjældne tilfælde ophæves. Det vil medføre et krav om plantning af skov på et andet og større areal. På den måde sikres det, at det samlede skovareal bevares og forøges. Der gives tilskud til pleje af naturområder i fredsskov, fordi der her findes gode levesteder for de vilde planter og dyr.

Natura 2000

• EF - Habitatdirektivet

Ordet habitat betyder levested og bruges i denne forbindelse om dyr og planters levesteder. Habitatdirektivet fra 1992 forpligter EU's medlemslande til at bevare naturtyper og arter, som er af betydning indenfor EU. Beskyttelsen består især i, at man udpeger beskyttelsesom-

råder, de såkaldte habitatområder, hvor man skal sikre eller forbedre forholdene for en række naturtyper og arter. I Danmark er der udpeget 254 hav- og landområder efter habitatdirektivet, med et samlet areal på cirka 11.100 km² (land og hav).

• EF - Fuglebeskyttelsesdirektivet

Fuglebeskyttelsesdirektivet fra 1979 har som formål at beskytte og forbedre vilkårene for de vilde fuglearter i EU. I Danmark er der siden 1983 udpeget 113 områder efter direktivet, fortrinsvis på havet. Direktivet skal sikre fuglenes yngle- og levesteder og, at der bliver fastsat regler for, hvilke fuglearter, der må jages, og hvilke jagtmetoder, der må bruges.

Alle fuglebeskyttelsesområder er også omfattet af habitatdirektivet.

Natur- og Vildtreservater

Natur- og vildtreservater er fristeder, hvor bestande af fugle, pattedyr og planter sikres. I de seneste år er netværket af reservater blevet udvidet med omkring 50 nye

områder, og der er i dag over hundrede natur- og vildtreservater på cirka 300.000 ha. Mere end 90% af reservaternes areal er til havs eller vådområder.

§3 - områder

Naturbeskyttelseslovens §3 er en paragraf, der generelt beskytter alle moser, historiske overdrev, ferske enge, strandenge, strandsumpe og heder på mere end 2500 m².

Derudover alle søer og vandhuller over 100 m², samt alle udpegede vandløb. Beskyttelsen betyder, at driften af områderne ikke må intensiveres i forhold til niveauet, da beskyttelsen trådte i kraft, og at områdernes tilstand ikke aktivt må ændres.

Udsigt over Fårup Sø i Grejs Ådal. Øvre Grejs Ådal er et EF-habitatområde.

Foto: Westy Esbensen

Litteratur:

Biledgaard, K. og M. Nielsen:
Fuglelokaliteter i Vejle Amt, DOF 1998

Danmarks større nationale naturområder/Miljøministeriet – Fredningsstyrelsen, 1984

Harritz, Poul Henrik:
Danmarks fredede områder, Politikens Forlag, 2005

Lundsgaard, Rikke (red.):
Fremtidens natur i Danmark, Danmarks Naturfredningsforening og Rhodos, 2004

Madsen, Aksel Bo m. fl.:
Barrierer i landskabet – betyder de noget for de vilde dyr? Tema-rapport nr. 40 fra Danmarks Miljøundersøgelser, 2002

Wilhelmudvalget:
En rig natur i et rigt samfund. Hovedrapport fra Wilhelmudvalget, Miljø- og Energiministeriet, 2001

Natura 2000
<http://www.skovognatur.dk/Emne/Natura2000/>

Den danske rød- og gulliste
<http://www.skovognatur.dk/Emne/Naturbeskyttelse/Arter/Roedliste/>

Regionplan 2005
<http://www.regionplan.vejleamt.dk/sw54210.asp>

Natur i Vejle Amt. En plan for mere og bedre natur. Vejle Amt 1999

Natur i Børkop Kommune. En plan for mere og bedre natur. Vejle Amt 1999

Natur i Egtved Kommune. En plan for mere og bedre natur. Vejle Amt 1999

Natur i Give Kommune. En plan for mere og bedre natur. Vejle Amt 1999

Natur i Jelling Kommune. En plan for mere og bedre natur. Vejle Amt 1999

Natur i Vejle Kommune. En plan for mere og bedre natur. Vejle Amt 1999

Potentielle vådområder i Vejle Amt. Vejle Amt 1997

Rødlistede planter i Vejle Amt. Vejle Amt 2003

Foto: Westy Esbensen

Dunet egebregne i skræntskov i Grejsdalen.

Danmarks Naturfredningsforening
Masnedøgade 20
2100 København Ø

**Danmarks
Naturfredningsforening**

Du har brug for naturen. Og den har brug for dig!